

Verstaanbare prediking

NGP-Studiedag predikanten 15 januari 2009, Ad van der Dussen

Overzicht van de inhoud:

I Dreigende onverstaanbaarheid

Inleiding over de (post)moderne hermeneutische probleemstelling

1. Inleiding

Over het belang en de problematisering van de 'verstaanbaarheid'

2. De beweging van auteur en tekst naar de lezer

Het belang van de lezer:

- Friedrich Schleiermacher (1768-1834)
- Hans-Georg Gadamer (1900-2002)
- postmodernisme

Het subject in de moderne cultuur

- René Descartes (1596-1650): subject-object-spiltsing.
- Immanuël Kant (1724-1804): kentheorie en ethiek.

Het subject in de hermeneutiek

- De productiviteit van de lezer
- De mondigheid van de lezer

3. Het opkomen van het historisch bewustzijn

4. Cultuuromslagen:

van vertrouwen naar kritiek, van kritiek naar wantrouwen

- a. De pre-moderne cultuur: vertrouwen
- b. De moderne cultuur: kritiek en twijfel
- c. De post-moderne cultuur: wantrouwen

5. Dogmatiek, ethiek en hermeneutiek

II Hermeneutiek van de nederigheid

Schets van reformatorische richtlijnen voor het verstaan van de Heilige Schrift

Reformatie: nederigheid stempelt de verhouding van de mens tot God

- sola gratia ↔ wij redden onszelf niet
- sola fide ↔ wij maken onszelf niet rechtvaardig
- sola Scriptura ↔ ons eigen inzichten volstaan niet

In de hermeneutiek: Descartes' rolverdeling van subject en object omgekeerd

- subject – God, die door zijn Woord tot ons spreekt.
- object – wij, de aangesprokenen.

Acht richtlijnen

1. Houding van vertrouwen (Karl Barth)
2. Geduld en gebed (Karl Barth)
3. De wil tot consensus (Gadamer)
4. 'Nog niet' en 'niet meer' verstaan
5. Openheid voor verre familie
6. Maak je bewust van je eigen context
7. Relativeer je eigen context.
8. Onderscheid nederigheid van scepsis. De leer van de *perspicuitas* van de Heilige Schrift. Christus het centrum van de Schrift

I Dreigende onverstaanbaarheid

Inleiding over de (post)moderne hermeneutische probleemstelling

1. Inleiding

'Verstaanbaar zijn' is niet alleen een kwestie van 'luid genoeg spreken'. 'Verstaan' heeft ook te maken met 'begrijpen' ("*Verstaat gij wat gij leest?*") en met communicatie ("*die twee verstaan elkaar*"). Onverstaanbaarheid is dan ook niet alleen het technische probleem van bijvoorbeeld een geluidsinstallatie, maar kan duiden op vervreemding ("*wij verstaan elkaar niet meer*"). Verstaanbaarheid raakt dus een diepere laag van ons mens-zijn, en is allesbehalve vanzelfsprekend. Ziedaar de spil waar de moderne hermeneutiek om draait: de thematiek van het verstaan, in zijn essentiële betekenis voor ons mensen, en in zijn onzelfsprekendheid. Toegepast op het Bijbellezen: je kunt niet volstaan met uitleggen wat er staat. Dat was de interesse van de traditionele hermeneutiek. Die zag haar taak als ondersteuning van de uitleg. De moderne hermeneutiek graaft dieper. Zij stelt zich de vraag: "*Versta ik wat daar staat? Wat is verstaan eigenlijk? Wanneer kun je zeggen dat je een tekst verstaat?*" Zij is ook pessimistischer over de mogelijkheid van 'verstaan' geworden. Je kunt er niet te snel van uitgaan dat je het wel verstaat. Je moet bedacht zijn op afstand en vervreemding. Het is belangrijk om dit zo te benoemen. Het verheldert de problemen waar wij dominees tegenaan lopen. Als mensen erover klagen dat ze aan een preek zo weinig hebben, is het vaak zoeken naar woorden. "Het was zo theoretisch, zo weinig praktisch!" zegt iemand. "Ik werd er niet door aangesproken!" zegt iemand anders. "Ik verlang zo naar echt actuele prediking!" zegt een derde. Ik denk, dat al dit soort uitlatingen cirkelen om het hermeneutische probleem van de verstaanbaarheid. Enerzijds is er de dringende behoefte aan echt verstaan, zo, dat je tijdens de preek het gevoel krijgt: "Nu klikt het! Nu verstaan wij elkaar, de Bijbeltekst en ik!" Anderzijds is er de gewaarwording van afstand en vervreemding, zo, dat je tijdens de preek denkt: "Dit raakt mij niet echt ..." Ik wil nu enkele belangrijke, onderling met elkaar samenhangende oorzaken van die problematisering van de verstaanbaarheid aanwijzen:

- de beweging van de auteur en de tekst naar de lezer
- het opkomen van het historisch bewustzijn
- cultuuromslagen: van vertrouwen naar kritiek, van kritiek naar wantrouwen

2. De beweging van auteur en tekst naar de lezer

Allereerst wijs ik erop, dat de rol die de lezer speelt in het hermeneutisch proces steeds belangrijker is geworden. Vanouds keek de hermeneutiek in de eerste plaats naar de auteur en de tekst. Maar sinds het begin van de 19^e eeuw is ook de lezer steeds meer in beeld gekomen. **Friedrich Schleiermacher** (1768-1834) benadrukt dat er een relatie moet zijn tussen tekst en lezer wil de tekst verstaan worden. In de twintigste eeuw is **Hans-Georg Gadamer** (1900-2002) een belangrijke stap verder gegaan. Hij stelt, dat de betekenis van een tekst niet op voorhand vast staat, maar tot stand komt in de interactie tussen tekst en lezer. In de postmoderne cultuur is de rol van de lezer nog belangrijker geworden. Nu staat de auteur geheel in de schaduw van de lezer. Niet de auteur, maar de lezer bepaalt hoe een tekst verstaan moet worden! Ik ga het toelichten.

Descartes

De verschuiving van de aandacht van de auteur en de tekst naar de lezer correspondeert met de steeds belangrijker plaats die het subject in de moderne cultuur heeft gekregen. Het is begonnen met de subject-object-splitsing van **René Descartes** (1596-1650). Als subject gaan wij tegenover het object staan en maken wij ons er, in onze kennis, meester van. Overgebracht op het hermeneutisch proces: wij objectiveren de Bijbeltekst en nemen er op een afstandelijke manier kennis van. Dat is de weg van het wetenschappelijk onderzoek, in het bijzonder de historische kritiek. Hier is het 'verstaan' koel wetenschappelijk gedacht; het is meer 'verklaren' dan 'begrijpen'. Het wordt noodzakelijk geacht dat de onderzoeker een zekere afstand in acht neemt tot het voorwerp van onderzoek.

Kant

Maar er is meer. Om dat aan te duiden verwijs ik naar Immanuël Kant (1724-1804), naar zijn kentheorie en naar zijn ethiek.

Eerst de copernicaanse omwenteling in zijn kentheorie: het subject structureert de ervaring. Wij kennen niet de werkelijkheid als zodanig; wij brengen in ons kennen de manier in waarop wij waarnemen. De categorieën van ruimte en tijd en causaliteit bijvoorbeeld zijn geen structuren binnen de objectieve werkelijkheid, maar maken deel uit van ons waarnemingsapparaat. We registreren niet alleen, maar drukken ook een stempel op onze waarneming. Maar nog op een andere manier brengt Kant het subject tot gelding. Als het gaat om onze gehoorzaamheid aan de wet, pleit hij voor gehoorzaamheid van binnenuit. 'Autonomie' is hier het woord: niet slikken of stikken ('heteronomie'), maar vanuit eigen overtuiging 'ja' zeggen tegen de geboden. Geen 'vreemd gezag' aanvaarden, maar op basis van eigen inzicht doen wat de wet vraagt.

In de hermeneutiek vinden wij nu beide interesses in de subjectiviteit terug. Zoals het subject de waarneming structureert, zo is de subjectiviteit van de lezer van invloed op zijn verstaan van de tekst. En zoals het mondige subject geen vreemd gezag aanvaardt, zo kan de lezer een tekst alleen verstaan als die hem eigen wordt. Ik ga op beide gezichtspunten nader in.

a. De productiviteit van de lezer

Eerst: als lezer brengen wij onszelf mee. Objectief registreren wat in de tekst staat is onmogelijk; wat wij in een tekst lezen wordt mede bepaald door ons interpretatie-apparaat: onze betrokkenheid, ons gevoel, maar ook de cultuur waarin wij leven, onze sekse, enzovoorts. Gadamer zegt dan ook: de betekenis van een tekst verschuift in zoverre steeds nieuwe lezers vanuit steeds veranderende culturen de tekst lezen. Als wij een tekst verstaan doen wij meer dan de betekenis 'reproducen'; wij produceren de betekenis ook! Een betekenis, los van de interactie tussen tekst en lezer, bestaat niet. Paulus' zwijgteksten betekenden voor de eerste lezers iets anders dan voor ons. Gadamer hamert erop dat we ons onze vooroordelen, onze eigen cultuurhorizon bewust moeten maken. Het is onontkoombaar dat een moderne, geëmancipeerde Nederlandse vrouw de zwijgteksten anders 'verstaat' dan een Javaanse christin. Tegelijk is het zaak dat beiden zich bewust worden van de onvermijdelijkheid van hun eigen 'input'. Zie daar de contextualisatie van de theologie! Die vloeit rechtstreeks voort uit de moderne hermeneutiek.

Daarbij zijn vragen te stellen. De eerste is, in hoeverre je *elkaar* nog kunt verstaan, wanneer je in geheel verschillende contexten leeft. De tweede is, of de tekst niet verbleekt wanneer alle licht valt op de context. Deze vraag is bijvoorbeeld vanuit de vrijgemaakte synode aan onze kerken gesteld, met het oog op ons besluit om vrouwen toe te laten tot het ambt van ouderling en predikant. "Plaatsen jullie de cultuur niet boven de Schrift?" De derde is, of dit niet uitloopt op totale subjectiviteit: ieder leest dan in de Bijbel zijn eigen boodschap. Er wordt over gediscussieerd in hoeverre dit reeds bij Gadamer het geval is. In de postmoderne cultuur is dit geen vraag meer. Daar is inderdaad de objectiviteit verzwolgen door de subjectiviteit. Iedereen heeft zijn eigen Bijbel. Ik kom dat in onze kerken ook wel tegen. In Eindhoven bijvoorbeeld, toen wij spraken over de omgang met homoseksualiteit, hoorde ik hier en daar wel het geluid: "Ach, laten we de Bijbel maar dichtlaten. De een leest er dit in, de ander dat, en niemand kan claimen dat alleen hij het bij het rechte eind heeft."

b. De mondigheid van de lezer

Dan, in de tweede plaats, aandacht voor de wijze waarop de autonomie, de mondigheid van het subject in de hermeneutiek terug is te vinden. Schleiermacher zegt: 'verstaan' doe je een tekst pas, als de tekst je 'eigen wordt'. Gadamer zegt: 'verstaan' doe je een tekst pas, als de vragen waarop de tekst antwoord geeft ook jouw vragen zijn. Verstaan heeft voor hem alles te maken met 'toepassing'. Hier komt dus het criterium naar voren, dat wij kennen als "wat kan ik ermee?" Oorspronkelijk was het vooral het piëtisme dat naar deze subjectieve betekenis van de Schrift zocht. Nog steeds is dit criterium onder evangelicals populair. Maar in wezen leeft het veel breder, omdat het aan heel onze cultuur eigen is om uit te gaan van het mondige subject. Dat heeft grote consequenties voor ons omgaan met de Bijbel. Men zegt wel eens, dat het gevaar dreigt dat we ons met een beroep op de hermeneutiek van het Schriftgezag af maken. Dat is niet uit de lucht gegrepen. Want als het voor een goed 'verstaan' vereist is dat de tekst je niet vreemd blijft maar eigen wordt, dan kun je inderdaad teksten eerder naast je neerleggen, al belijdt je nog zo trouw dat de Schrift 'het gezaghebbende woord van God' is.

3. Het opkomen van het historisch bewustzijn

Tot de problematisering van de verstaanbaarheid is vervolgens niet weinig bijgedragen door het opkomen van het historische bewustzijn. Daarmee bedoel ik, dat men steeds meer onder de indruk kwam van de tijdelijkheid en de veranderlijkheid van de dingen. Voorafgaand aan de moderniteit ervoer men vooral continuïteit tussen het verleden en het heden. Het 'gelijkblijvende' was dominant. Het nieuwe werd opgevat als een gewijzigde vorm van het oude. Dat is veranderd. In de moderne tijd ervaren we veel meer discontinuïteit. We beseffen diep dat Paulus en wij geen tijdgenoten van elkaar zijn. Het verleden heeft voor ons gevoel iets exotisch gekregen. Dat werkt uit in vervreemding. Het spreekt niet vanzelf dat wij de mensen van het verleden verstaan. Per definitie spreken mensen uit het verleden een andere taal, hanteren zij andere waarden, leven zij bij andere ideeën. Het simpele woord 'tijdgeboden' spreekt hier boekdelen. In het kerkelijk leven is er geen sterker argument om dingen in de Bijbel die ons vreemd zijn geworden weg te zetten dan zeggen: "Dat is toch niet meer van deze tijd!"

4. Cultuuromlagen: van vertrouwen naar kritiek, van kritiek naar wantrouwen

Tenslotte de cultuuromslag van vertrouwen naar kritiek, en vervolgens die van kritiek naar wantrouwen. Ik typeer daarmee de pre-moderne, de moderne en de postmoderne cultuur.

a. De pre-moderne cultuur

De pre-moderne cultuur was er een van vertrouwen, in zoverre men niet zo gauw geneigd was vraagtekens te plaatsen bij het gezag en de traditie. Men ging ervan uit dat men heel veel vooronderstellingen deelde. Voor het Bijbellezen betekende dat, dat het een kwestie van de goede methode, van de goede 'sleutel' was om de tekst te ontsluiten. Het 'misverstaan' van een tekst was in beginsel te verhelpen door taalkundige en historische opheldering. 'Duistere' teksten konden worden opgehelderd door ze in het licht van 'glasheldere' teksten te lezen. De hermeneutiek had zo slechts de bescheiden taak van hulpwetenschap; het was "de leer van regels en hulpmiddelen die bij de uitleg gebruikt worden". Eigenlijk was er maar één grote en diepe kloof die gevoelens van afstand en vervreemding kon oproepen: die van de zonde. Inderdaad: door de zonde zijn wij zo verblind dat wij van ons uit het licht van Gods Woord niet kunnen ontwaren. Alleen door de verlichting van de Heilige Geest wordt ons gezichtsvermogen hersteld, zodat wij het licht gaan zien. Maar als eenmaal dat goddelijk werk aan ons verricht is, is het verstaan van de Bijbel gewaarborgd. De wedergeboren mens gaat in een houding van vertrouwen de tekst tegemoet.

b. De moderne cultuur

In de moderne tijd verandert dat. De cultuur wordt *kritischer*, en gaat aan meer dingen *twijfelen*. Daardoor wordt ook het verstaan van teksten problematischer. Men plaatst vraagtekens bij allerlei traditionele waarheden. Men leest het scheppingsverhaal en denkt: "Klopt dat wel?" Men leest over de wonderen van Jezus en denkt: "Moet ik dat echt aannemen?" Deze kritische houding maakt het verstaan moeilijker, gecompliceerder. Men realiseert zich dat men lang niet altijd met de Bijbelschrijver op dezelfde golflengte zit! De ervaring van 'misverstaan', van 'langs elkaar heen praten' wordt dominant. Kortom: men neemt dingen niet zomaar aan. Er zit veel meer ruis op de lijn.

c. De post-moderne cultuur

In de postmoderne cultuur is het vertrouwen verder weggesmolten, en domineert het wantrouwen. **Marx, Nietzsche en Freud**, de drie meesters van het wantrouwen, zijn ons daarin voorgegaan. Elk op eigen wijze benadrukken zij, dat auteurs van teksten gedreven worden door krachten waarvan zij zichzelf niet of nauwelijks bewust zijn. Je kunt een auteur dus niet nemen zoals hij zich presenteert. Er zit altijd wat achter. Dat geldt zeker ook bij het lezen van teksten. De hermeneutiek wordt principieel achterdochtig en argwanend. Wat er staat is niet het belangrijkste. De verborgen drijfveren moeten worden opgespoord.

- Uit welke ideologie komt een tekst voort?
- Wat zit er achter, dat Paulus in I Corintiërs 15 de vrouwelijke getuigen van de opstanding niet meer noemt?
- Welke dingen worden door de auteur verdonkeremaand, omdat ze niet in zijn kraam te pas komen?

Zo wordt het verstaan nog radicaler geproblematiseerd. De ruis op de lijn is overheersend geworden.

In de gemeente zijn al deze culturen vertegenwoordigd. We komen hoorders tegen die principieel vertrouwend zijn, en het erg vinden dat er zo moeilijk gedaan wordt. Er zijn echter ook veel kritische hoorders. Maar ook dat wantrouwen zet door. “De Da Vinci-code heeft mij toch wel aan het denken gezet...”

5. Dogmatiek, ethiek en hermeneutiek

Het moge duidelijk zijn, dat dogmatiek en ethiek niet voorbij kunnen gaan aan de moderne en postmoderne hermeneutiek. Immers, leerstellingen en voorschriften die onverstaanbaar zijn geworden, is geen lang leven beschoren. Nog steeds leven binnen de gemeente veel christenen in een houding van vertrouwen, die het hen mogelijk maakt om zonder veel problemen de klassieke opvattingen te aanvaarden over datgene wat wij hebben te geloven en datgene wat wij hebben te doen. Maar hun aantal neemt af. Steeds meer christenen stellen zich de vraag: “Kan ik dit verstaan?” Daarbij doet de problematisering van het verstaan zich steeds meer gelden.

Ik heb vier onderwerpen geselecteerd om dit te concretiseren. Twee daarvan hebben betrekking op de dogmatiek, twee op de ethiek. Het zijn alle vier onderwerpen die gevoelig liggen. Als predikanten doen we er goed aan om ons ervan bewust te worden, dat die gevoeligheid alles te maken heeft met de hermeneutische problematiek. Dan zullen wij beter in staat zijn in prediking, pastoraat en catechese de moeite die gemeenteleden uitspreken serieus te nemen. Zo zullen wij in de groepsgesprekken een oefening doen in bewustwording en herkenning. Bij elk van de vier onderwerpen zullen we inventariseren, hoe de verstaansproblematiek onze gemeenteleden en onszelf als predikanten parten speelt. We zullen ons bij de gesprekken over deze vier onderwerpen focussen op vier teksten, resp. Hebrëeën 9:11-14,22 (verzoeningsleer); Hebrëeën 10:26-31; 12:15-17 (de hel); I Petrus 3:1-6 (verhouding man-vrouw); I Samuël 15:1-9 (omgaan met geweld). Bij wijze van leidraad laten zich de volgende vragen stellen:

- welke historische afstand kunnen gemeenteleden en kun jijzelf ervaren tot wat in deze tekst gezegd wordt?
- in hoeverre kennen mensen en kun jijzelf de vragen herkennen waarop deze tekst een antwoord geeft?
- in welke mate kunnen mensen en kun jij jezelf herkennen in deze tekst?
- in welke mate stempelen persoonlijke gevoeligheden en culturele vooronderstellingen bij mensen en bij jouzelf het verstaan van deze tekst?
- treden gemeenteleden en treedt jijzelf wat hier geschreven staat vertrouwensvol, dan wel kritisch, dan wel argwanend tegemoet?

II Hermeneutiek van de nederigheid

Schets van reformatorische richtlijnen voor het verstaan van de Heilige Schrift

Mijn aankondiging dat ik reformatorische richtlijnen wil schetsen voor het verstaan van de Heilige Schrift, houdt niet in dat ik ervoor pleit om terug te gaan achter de postmoderne en moderne cultuur naar de premoderne cultuur. Ik denk dat dat niet kan, en dat het ook niet gewenst is. Het kan niet, omdat God ons in de 21^e eeuw plaatst en ons opdraagt om gelovigen van de 21^e eeuw serieus te nemen. Het is niet gewenst, omdat we naar mijn mening met sommige dingen in de moderne en postmoderne hermeneutiek onze winst kunnen doen. Ik noem mijn richtlijnen voor het verstaan van de Heilige Schrift reformatorisch, omdat ik geloof dat de ontdekkingen van de Reformatie van blijvend belang zijn voor de kerk, ook voor de kerk van de 21^e eeuw. Die ontdekkingen hebben voornamelijk betrekking op drie thema's:

- het sola gratia
- het sola fide
- het sola Scriptura.

Gezamenlijk verwijzen zij naar de wijze waarop wij mensen voor God staan.

- Sola gratia: wij redden onszelf niet, maar Hij redt ons.
- Sola fide: wij maken onszelf niet rechtvaardig, maar God houdt ons om Christus' wil voor rechtvaardig.
- Sola scriptura: wij zijn voor de kennis van ons heil aangewezen niet op onze eigen inzichten, maar op zijn openbaring.

Dat alles stemt tot **nederigheid**. Ik meen dat dat zich laat toepassen op de hermeneutiek. Als lezer staande tegenover de Heilige Schrift en haar Auteur, past ons bescheidenheid. Daarvoor zijn aanknopingspunten in de moderne en postmoderne hermeneutiek die ik graag wil aanwijzen. Maar daarvoor zal het ook nodig zijn om hier en daar een wezenlijk andere weg te gaan dan die hermeneutiek ons wijst. Ik wil met dit laatste beginnen.

Ten gevolge van de verschuiving van het zwaartepunt van auteur en tekst naar de lezer, zoals die de laatste eeuwen in de hermeneutiek gestalte heeft gekregen, heeft de lezer steeds meer macht gekregen. Extreem geformuleerd: tekst en auteur moeten dansen naar het pijpen van de lezer. De subjectiviteit is zo belangrijk geworden, dat de tekst gemakkelijk aan het kortste eind trekt. Ik kom dat in de gemeente af en toe onverhuld tegen. Ik hoor mensen theologische standpunten betrekken, die niet altijd recht doen aan het getuigenis van de Schrift. Als ik dat naar voren breng, krijg ik soms een reactie die hierop neer komt: "Dat is jammer voor de tekst." Ik noem dat hoogmoed, de hoogmoed van de lezer die vanuit zijn of haar rechterstoel oordeelt over de bruikbaarheid en toegankelijkheid van de tekst. Ik wil hier oproepen tot bekering, dat wil zeggen tot ommekeer, dat wil zeggen tot een omkering van zaken.

Het is de omkering die ik in de Bijbel tegenkom als Jesaja zegt: "Niet u draagt God, maar Hij draagt u!" (Jesaja 46) Dat is de omkering waarvan Jezus getuigt als Hij zegt: "Niet jij hebt Mij, maar Ik heb u uitgekozen." (Johannes 15:16) Het is dezelfde omkering als wanneer Paulus zegt dat het méér is dat wij door God gekend zijn dan dat wij God kennen. (Galaten 4:9)

Ik pleit er dus voor, dat wij ons bij het Bijbellezen weer de houding aanleren:

- om niet in te zetten bij ons oordeel over de tekst, maar bij de tekst zoals die over ons oordeelt;
- om niet enkel vragen aan de tekst te stellen, maar om ook de tekst vragen aan ons te laten stellen;
- om niet alleen de tekst in te passen in ons leven, maar om ons leven in te passen in de werkelijkheid waarvan de tekst spreekt.

Ik weet het: deze volzinnen kunnen rijkelijk abstract klinken. Aanstands word ik dan ook concreter. Maar toch: hier is een basishouding in het geding, die anders is die welke uiteindelijk op Descartes teruggaat. Hij heft een cultuur waarin het menselijk subject het object aan zich onderwerpt. Ik denk dat het in lijn is met het evangelie om de rollen te laten wisselen.

- Het subject – dat is God, die door zijn Woord tot ons spreekt.
- En het object – dat zijn wij, de aangesprokenen.

Ik geloof, dat wanneer wij ons die houding eigen maken, wij anders, bescheidener omgaan met teksten die wij maar zo moeilijk verstaan.

Wanneer ik nu enkele concrete richtlijnen geef, neem ik – zoals gezegd – niet enkel afstand tot de moderne en postmoderne hermeneutiek. Ik zal ook dankbaar gebruik maken van motieven daarin die ons kunnen helpen bij een nederige houding ten opzichte van de Bijbel.

1. Houding van vertrouwen. In de eerste plaats pleit ik voor een houding van vertrouwen. Karl Barth heeft gezegd: “Ik lees de Bijbel vanuit het vooroordeel dat het een goed boek is.” Dat wil zeggen: wij mogen verwachten dat wat in de Bijbel staat “nuttig is om te onderrichten, te weerleggen, te verbeteren en op te voeden in de gerechtigheid”. (II Timotheüs 3:16) Weersta op de preekstoel, in het pastorale gesprek en in het catecheselokaal de houding van wantrouwen. Doe moeite om de argumenten die men daarvoor aanvoert te ontzenuwen.

2. Geduld en gebed. Karl Barth heeft ook gezegd: “Bijbellezen is als kloppen op een deur, die alleen van binnenuit opengedaan kan worden.” Dat wil zeggen: wij hebben het ‘verstaan’ niet in onze macht. Het is genade als een tekst tot ons spreekt. Bijbellezen vraagt daarom om veel geduld en om veel gebed. Geduld, omdat geloven dat God ons genadig wil zijn veelal om volharding vraagt. Gebed, omdat er geen grotere nederigheid bestaat dan erkennen dat wij met lege handen staan en als bedelaars vragen of God ze wil vullen. Een echo hiervan vinden we trouwens bij Gadamer, die zijn grote boek over de hermeneutiek de titel heeft meegegeven *Wahrheit und Methode*. Daarmee wil hij zeggen: ‘verstaan’ is geen kwestie van de goede methode op een tekst loslaten, maar veeleer een waarheidsgebeuren dat wij niet in de hand hebben.

3. De wil tot consensus. Gadamer zegt: “Het gaat er in de hermeneutiek niet om de ander zwakker te maken, maar sterker.” Dat wil zeggen: spoor niet de zwakte in de tekst op, om zo je gelijk te halen. Probeer liever de sterke kant van de tekst zo goed als je kunt naar voren te halen. Belangrijk is ‘de wil tot consensus’.

4. 'Nog niet' en 'niet meer' verstaan. Soms is het een kwestie van eerlijkheid om te erkennen: “ik versta deze tekst niet.” Het is waar: het verstaan van een tekst is meer dan dat wij haar kunnen verklaren. Ook om die reden hebben wij tegenwoordig niet meer genoeg aan de *Korte Verklaring*. De gereformeerde wijze van omgaan met de Bijbel was in de twintigste eeuw toch

ook wel met hoogmoed belast. Ik doel op de verwachting, dat men de betekenis van een tekst kon grijpen door zorgvuldig te vertalen, historische omstandigheden te belichten, en 'm met andere teksten te vergelijken en in overeenstemming te brengen. Hoe nuttig en nodig dat allemaal ook is: daarmee staat nog niet vast dat je de tekst verstaat. Want daarvoor is meer nodig, zo heeft de moderne hermeneutiek ingezien. Daarom kan het goed zijn om te erkennen: "Deze tekst verstaan wij niet – nog niet, hopelijk; of niet meer, helaas."

5. Openheid voor verre familie. Hoe groot de historische afstand ook kan zijn die wij ervaren tot een tekst – onderschat niet wat je gemeen hebt met de (menselijke) auteurs ervan. Belangrijk is dat zij qua geloof familie van ons zijn. Verre familie misschien, maar dan toch! Zie het lezen van die vreemde, exotische tekst als de ontmoeting met je verre familie. Benut die ontmoeting om wijzer te worden, om je horizon te verruimen (Gadamer). Het zou arrogantie zijn om te denken; "Wat moet ik met die mensen? Ik weet wel beter..." Maar als je ze 'belangrijker acht dan jezelf' (Filippenzen 2:3) kun je tot de vereiste *openheid* komen om ze te leren kennen en te verstaan.

6. Maak je bewust van je eigen context en van de mate waarop die jouw verstaan van een tekst kleurt. Wees zo nederig te erkennen dat anderen vanuit hun context de tekst wellicht beter kunnen verstaan dan jij. De lofzang van Maria bijvoorbeeld zal door de vervolgde kerk wellicht dieper begrepen worden dan door ons.

7. Relatieveer je eigen context. Besef, dat de betekenis van een tekst bij lange na niet is uitgeput met de mate waarin *jij* haar verstaat. Lees de Bijbel dus ook niet te individualistisch, maar betrek de interpretatie van het voorgeslacht en van andere delen van de wereldkerk erbij. Wees je ook van de voorlopigheid van je interpretatie bewust. Het laatste oordeel is niet aan ons, ook niet het laatste oordeel over de betekenis van een Bijbeltekst.

8. Onderscheid nederigheid van scepsis. Scepsis lijkt ultieme nederigheid: "Hoe zou ik durven zeggen dat mijn interpretatie beter is dan de jouwe? Laten wij ophouden de Bijbel voor ons karretje te spannen." Maar waar vanuit die houding de poging wordt opgegeven om de Bijbel "een licht op ons pad te laten zijn", ligt ook weer arrogantie op de loer. Het is arrogant, om met een beroep op de onmogelijkheid om uit te maken wie de Bijbel goed leest, op te houden in de Bijbel te lezen en je aan het debat te onttrekken. Nederigheid in de hermeneutiek wil samen gaan met overtuiging: de overtuiging dat de Bijbel goed uitgelegd kan worden omdat hij klaar en doorzichtig is in zijn boodschap. Voor een goede uitwerking van deze leer van de *perspicuitas* van de Heilige Schrift verwijs ik naar Luther. Hij erkent voluit dat er duistere plaatsen zijn in de Heilige Schrift. Toch vervalt hij niet tot scepsis, omdat hij gelooft dat die duistere plaatsen opgehelderd kunnen worden vanuit het licht dat elders in de Schrift schijnt. Zo komt Luther tot zijn visie op de canon binnen de canon, zijn criterium *was Christum treibet*... Hoe veel problemen die oplossing ook met zich mee mag brengen, we ontkomen er niet aan om het centrum van de Schrift op te zoeken en van daaruit de meer schemerachtige plaatsen te lezen. Het is goed reformatorisch om dat centrum toch te identificeren met Christus. Vgl. Calvijn: "Christus komt tot ons in het gewaad van de Schriften." Maar dan is het zaak, om ook teksten over geweld en over de hel, te lezen als Christusverkondiging. Wees niet uit op het elimineren van die duistere plaatsen, maar op hun opheldering en vervulling vanuit het evangelie van onze redding in Christus.

Ad van der Dussen

Eindhoven, januari 2009